

САВРЕМЕНА СРПСКА ФОЛКЛОРИСТИКА XIII

Уређивачки одбор

Др Екатерина Анастасова, ванредни професор, Институт за етнологију и Фолклористику с Етнографским музејем, Софија, Бугарска

Др Анастасија Астапова, ванредни професор, Департман за естонски и компаративни фолклор Универзитета у Тартуу, Тарту, Естонија

Др Марија Брадаш, доцент, Департман за лингвистику и компаративне студије културе Ка Фоскари (Ca' Foscari) Универзитета у Венецији, Венеција, Италија

Проф. др Димитрије Големовић, редовни професор у пензији, Факултет музичке уметности Универзитета у Београду, Београд, Србија

Др Лидија Делић, научни саветник, Институт за књижевност и уметност, Београд, Србија

Др Петр Јанечек, доцент, Институт за етнологију и Факултет уметности Карловог универзитета у Прагу, Праг, Чешка

Проф. др Јасмина Јокић, редовни професор, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, Србија

Проф. др Саша Кнежевић, редовни професор, Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Пале, Република Српска

Др Никита Петров, кандидат филолошких наука, Наставно-научни центар типологије и семиотике фолклора Руског државног универзитета хуманистичких наука, Москва, Русија

Проф. др Љиљана Пешикан Љуштановић, професорка емерита Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, Србија

Проф. др Данијела Поповић Николић, ванредни професор, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Ниш, Србија

Проф. др Немања Радуловић, редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд, Србија

Др Ђорђина Трубарац Матић, виши научни сарадник, Етнографски институт САНУ, Београд, Србија

Проф. др Катја Хробат Вирлогет, ванредни професор, Факултет хуманистичких наука, Универза на Приморском, Копар, Словенија

Рецензенти

др Дејан Ајдачић, др Драгана Антонијевић, др Ана Банић Грубишић,
др Софија Биланција, др Драгана Вукићевић, др Дивна Глумац,
др Гордана Горуновић, др Лидија Делић, др Рајна Драгићевић,
др Смиљана Ђорђевић Белић, др Мирјана Закић, др Сања Златановић,
др Александра Јанић, др Саша Кнежевић, др Данка Лајић Михајловић,
др Ермис Лафазановски, др Андреј Мороз, др Данијела Петковић,
др Лидија Радуловић, др Биљана Сикимић,
др Анамарија Сореску Маринковић, др Лада Стевановић,
др Лидија Стојновић Лафазановска, др Лука Шешо

САВРЕМЕНА СРПСКА ФОЛКЛОРИСТИКА XIII

Тематски зборник радова

Уредници

др Данијела Поповић Николић
др Немања Радуловић

Удружење фолклориста Србије, Београд
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, Београд
Центар за културу „Вук Караџић”, Лозница
Научно-образовно културни центар „Вук Караџић”, Тршић

Београд – Лозница – Тршић 2024

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ	9
------------------	---

I

Терминологија и класификација у фолклористичким дисциплинама

Љиљана Пешикан Љуштановић ЖАНРОВСКА МАПА УСМЕНЕ КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ ДИЛЕМЕ И ПИТАЊА	13
---	----

Јасмина Јокић КЛАСИФИКАЦИЈА ЛИРСКЕ УСМЕНЕ ПОЕЗИЈЕ – ИСТОРИЈАТ И ПРОБЛЕМИ	35
--	----

Ноел Путник КОМПАРАТИВНИ ОСВРТ НА ТЕРМИНОЛОГИЈУ ГОВОРА И ПРИПОВЕДАЊА У РАНОЈ ГРЧКОЈ ЕПИЦИ	48
---	----

Данијела Васић ПОЧЕЦИ ФОЛКЛОРИСТИКЕ У ЈАПАНУ КРОЗ ПРИЗМУ ПРВИХ ПОКУШАЈА КЛАСИФИКАЦИЈЕ ЈАПАНСКИХ НАРОДНИХ ПРИПОВЕДАКА	59
---	----

Бојана Максимовић КЛАСИФИКАЦИЈА ПОЕТСКИХ ЖАНРОВА СТАРОНОРДИЈСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ	75
---	----

Александра Бјелић ТЕРМИНИ ПЛАГИЈАТА, ФАЛСИФИКАТА И МИСТИФИКАЦИЈА У ПРОУЧАВАЊУ УСМЕНЕ КЊИЖЕВНОСТИ	84
--	----

Снежана Милосављевић Милић ИСТО У ДРУКЧИЈЕМ – ТЕРМИНОЛОШКИ АСПЕКТИ ТРАНСФИКЦИОНАЛНОГ ЈУНАКА У ФОЛКЛОРИСТИЦИ	101
---	-----

Миливој Бајшански ЕПСКА НАРОДНА ПЕСМА У РЕЧНИЦИМА КЊИЖЕВНИХ ТЕРМИНА	114
---	-----

Марина Младеновић Митровић ПРОБЛЕМ КЛАСИФИКАЦИЈЕ ХУМОРИСТИЧКИХ НАРАТИВА У РУКОПИСНИМ ЗБИРКАМА КРСТЕ БОЖОВИЋА	128
Немања Радуловић ТЕРМИН „НАИВНА КЊИЖЕВНОСТ” У КОНТЕКСТУ ИСТОРИЈЕ ИДЕЈА	144
Данијела Поповић Николић АМАТЕРСКА, „НАИВНА”, „ДИВЉА” ИЛИ – КЊИЖЕВНОСТ: О ТЕРМИНИМА ИЗ ЕМСКЕ И ЕТСКЕ ПЕРСПЕКТИВЕ	163
Наташа Полгар ZAMUĆENI ŽANROVI ILI KAKVE VEZE IMAJU MEDICINSKI I PRAVNI DISKURS S FOLKLORISTIKOM: NARACIJE O ŽIVOTU ILI MEMORATI U IZVANTRADICIJSKOM KONTEKSTU	176
Иван Праштало ПОЈАМ <i>PLACE-LORE</i> -А У САВРЕМЕНОЈ ФОЛКЛОРИСТИЦИ	194
Мирослава Карацуба КЛАСИФИКАЦИЈА НАРОДНИХ БАЛАД У СУЧАСНОЈ ФОЛКЛОРИСТИЧНОЈ НАУЦИ ПІВДЕННИХ СЛОВ'ЯН І УКРАЇНЦІВ: ДОСВІД, СПЕЦИФІКА, ПІДХОДИ	211
Данијела Петковић ПРИНЦИПИ КЛАСИФИКАЦИЈЕ РУСКИХ И ЈУЖНОСЛОВЕНСКИХ ЕПСКИХ ПЕСАМА	226

II

Савремена фолклористика

Данијела Лекић ДЕЈКТИЧКЕ РЕЧИ У СВЕТЛУ ТЕОРИЈЕ ФОРМУЛЕ НА ПРИМЕРИМА СРПСКИХ ЕПСКИХ ПЕСАМА И СТАРОЕНГЛЕСКОГ ЕПА <i>БЕОВУЛФ</i>	241
--	-----

Ана Јањић КОГНИТИВНО НАРАТОЛОШКИ ПРИСТУП ТУМАЧЕЊУ УСМЕНИХ НАРАТИВА БЕЛИЦЕ	255
Милош Матић ЕСТЕТИКА РУРАЛНЕ ВЕРНАКУЛАРНЕ АРХИТЕКТУРЕ – НАРОДНА УМЕТНОСТ И ПРАКСЕ ИЗБОРА	270
Александар С. Павловић ЗДРАВИЦЕ УЗ ПИЈЕЊЕ ИЗ ВЕЛИКЕ РАКИЈСКЕ ЧАШЕ У ИБАРСКОМ КОЛАШИНУ	286
Данило Трбојевић ПРОШЛОСТ У МАГИЈСКОМ ОГЛЕДАЛУ: МОТИВИ СУДБИНЕ И МРТВАЧКЕ ИГЛЕ У КОНСТРУКЦИЈИ СТВАРНОСТИ И ПРЕВАЗИЛАЖЕЊУ ТРАУМЕ	304
Слободан Наумовић, Богдан Дrajета ТЕЖАК ЖИВОТ, АЛИ ЛЕП: СИСТЕМАТИЗАЦИЈА САВРЕМЕНИХ НАРАТИВА О ТРАНСХУМАНТНОМ СТОЧАРСТВУ У ИСТОЧНОЈ ХЕРЦЕГОВИНИ	323
Александра Прокић ПРОФЕСИОНИЛИЗАЦИЈА МУЛТИИНСТРУМЕНТАЛИСТА КАО ЧУВАРА ТРАДИЦИЈЕ У ДОБА ДИГИТАЛНЕ КУЛТУРЕ	341
Веселка Тончева СЪВРЕМЕННИ ИНТЕРПРЕТАЦИИ НА ТРАДИЦИЈАТА: НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ ЕДИН ФЕСТИВАЛ ЗА „АВТЕНТИЧЕН ФОЛКЛОР” В БЪЛГАРИЯ	360
Милан Томашевић СЕМИОТИЧКА АНАЛИЗА ПОПУЛАРНОГ КОСМОЛОШКОГ НАРАТИВА	374
Сузана Марјанић АРОКАЛІРТИЌКИ KONDICIONAL ILI MITEM/I O KRAJU SVIJETA (DO 2040. GODINE) U/NA INTERNETSKIM GLASINAMA	390

Оливера Марковић, Мирјана Бојанић Ћирковић
ПОЕТИКА МИМА КАО ФОЛКЛОРНОГ ИНТЕРНЕТ ЖАНРА401

Оксана Микитенко
УКРАЈИНСКА ПАТРИОТСКА ПЕСМА *ОЙ У ЛУЗИ ЧЕРВОНА КАЛИНА*:
ДИНАМИКА И ВИШЕСЛОЈНОСТ ЖАНРОВСКЕ АТРИБУЦИЈЕ421

Јеленка Пандуревић
ФОЛКЛОРИСТИЧКА ЗАОСТАВШТИНА
МИЛАНА КАРАНОВИЋА429

Ана Витанова-Рингачева, Сузана Мицева
ВИДЕОТО КАКО АЛАТКА ЗА ДИГИТАЛИЗАЦИЈА
И ТРАНСМИСИЈА НА ФОЛКЛОРНИТЕ МАТЕРИЈАЛИ446

Милица Стојановић
О ЛЕКСИЦИ ЛИРСКИХ НАРОДНИХ ПЕСАМА
ИЗ ТИМОЧКЕ КРАЛИНЕ
(НА МАТЕРИЈАЛУ ЗБИРКЕ *ЈАТО ГОЛУБАТО*)456

Драгана Цвијовић
ПОРЕДБЕНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ СА ВЕЗНИКОМ *КАО*
У СЛИКАМА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА ЈАНКА ВЕСЕЛИНОВИЋА470

Ана Витанова-Рингачева
АРХИМОТИВОТ „ГРАБНУВАЊЕ НЕВЕСТА”
ВО ЕПСКАТА ПЕСНА ЗА ТУРУНЦУЛА КАРАВЛАШКИ –
СОВРЕМЕНИ ФОЛКЛОРИСТИЧКИ ТОЛКУВАЊА483

ПРОБЛЕМ КЛАСИФИКАЦИЈЕ ХУМОРИСТИЧКИХ НАРАТИВА У РУКОПИСНИМ ЗБИРКАМА КРСТЕ БОЖОВИЋА**

Крста Божовић био је учитељ из Крушевца и сарадник Српске краљевске академије, којој је послао 24 збирке, од чега три збирке народних приповедака (АСАНУ–ЕЗ–210, АСАНУ–ЕЗ–221, АСАНУ–ЕЗ–234), у којима су махом садржани хумористички наративи. Тихомир Ђорђевић и Владимир Бован његове записе одредили су као анегдоте, односно приповетке анегдотског карактера. У раду се разматра проблем жанровског одређења Божовићевих записа у односу на прихваћене термине попут шаљиве приче и анегдоте, као и питање дефиниције хумористичких наратива у српском и међународном систему класификације. Поред тога што је компликовано класификовати их у уобичајеном систему прозних жанрова, тешко је и одредити којим типовима приповедака наративи које је Божовић забележио припадају, те се проблем класификације разматра и у контексту међународног индекса типова (AaTh/ATU). На овај начин отвара се и питање хумористичких наратива у односу на еротски фолклор (који је у великој мери заступљен у Божовићевим збиркама, а чији је изостанак из индекса мотива, као и типова, већ истицан као недостатак).

Кључне речи: Крста Божовић, Етнографска збирка, Архив САНУ, класификација народних приповедака, класификација усмене прозе, шаљива приповетка, анегдота, хумористички наративи.

Сарадник Српске краљевске академије Крста Божовић (Грашевци ? – Крушевац 1936) по професији је био учитељ. Учитељску школу завршио је у Александровцу 1882, а као учитељ у Великој Врбници, одакле је слао приповетке, радио је од 1886. године. У Етнографској збирци Архива САНУ чувају се 24 збирке са грађом прикупљеном у Крушевачкој жупи и њеној околини у периоду 1911. до 1930. године. Сакупљао је епске песме (збирке бр. 197, 226, 249, 298), обичаје (295, 310), народне приче (210¹, 221, 234), пословице (310/2), изреке (322), једноставне облике (200/б), разне „масне” умотворине (200/г), етнографску грађу (200/г, 302) итд.

* marinamladenovic@hotmail.com

** Рад је настао у оквиру делатности Института за књижевност и уметност у Београду који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

¹ Збирка АСАНУ–ЕЗ–210 неће бити узета у обзир због тога што се у тренутку рашчитавања грађе налазила на репарацији.

Три збирке народних приповедака у којима је забележено укупно 1600 јединица грађе садрже махом хумористичке наративе. Веселин Чајкановић, који се са његовом грађом сусрео када је припремао збирку *Српске народне приповетке* (1927), приповетке у Божовићевим збиркама оценио је као непотпуне, нејасне, са доста понављања и препричавања (1999: 474). Илија Николић објавио је један део Божовићевих приповедака (заједно са грађом других сакупљача) у часопису *Расковник*, под насловом „Еротске народне умотворине из Етнографске збирке Архива САНУ” (1991: 35–65). Сам Божовић своје приповетке одређује као „омање” (АСАНУ–ЕЗ–210). Владимир Бован приметио је да су приповетке „махом анегдотског карактера” и да „нису записане у руху говора приповедача, већ књижевним језиком” (1987: 127). Слично сматра и Тихомир Ђорђевић када је у питању жанровско одређење, као и стил приповедака. Он у извештају о збиркама 234 и 251 из новембра 1921. године² наводи да грађу чине „историјске и савремене анегдоте”, док за језик којим је грађа записана даје коментар: „писање је сасвим некњижевно”. Ђорђевић је такође оценио да би се опсцена садржина морала „издвојити”.³

Различита схватања хумористичких прозних жанрова како у нашој тако и у међународној класификацији отежавају њихово одређивање. Видо Латковић у класификацији народне прозе од хумористичких наратива наводи хумористичку новелу и шаљиву причицу, док анегдоту назива ратничко-патријархалном анегдотом, те је везује за једну културну зону. Перо Слијепчевић, који се међу првима бавио анегдотом, истиче везу анегдоте и драме. Димитрије Вученов предлаже да се анегдотом назову „сасвим кратке усмене причице” (1976: 8), у којима се предност даје догађају или ситуацији у односу на личност (Исто: 7). У *Речнику књижевних термина* анегдота је „sasvim kratka priča, često šaljivog, frivolnog ili satiričnog karaktera, sa duhovitom poantom” (RKT 1992: 28). Нада Милошевић-Ђорђевић наглашава да је за кратку шаљиву причу веома тешко успоставити уједначена мерила класификације (1988: 586), те да подразумева низ флексибилних облика од игре речима до инсценације. За анегдоту наводи да је реч о „сажетој оштроумној причици са поентом” (2000: 170), док се у речнику народне књижевности наводи да је реч о „краткој, духовитој причици о неком занимљивом или мало познатом догађају” (Пешић, Милошевић-Ђорђевић 2011: 13). У новијој фолклористичкој литератури о анегдоти као жанру обично се истиче њен локални карактер и везаност за историјске личности. На тематском плану шаљива прича је уопштенија, док је анегдота „изразито исторична, конкретизована и локализована”; деконкретизацијом јунака и временско-просторних одредница анегдота прераста у шаљиву причу, сматра Бранко Златковић (2007: 16–17). Снежана Самарџија као дистинктивне особине анегдоте у односу на шаљиву причу истиче одређеност времена, простора и јунака, као и веродостојност догађаја, која проистиче из позиције приповедача, најчешће сведока догађаја

² АСАНУ–ЕЗ–375–6–11

³ Ђорђевић је такође сматрао да обимност материјала потиче од сакупљачеве жеље да заради што више новца, те да је материјал који је прикупио безвредан. О томе в. Mladenović Mitrović 2021.

(2011: 245). „На структурно-композиционом плану, анегдота је, у односу на краћу шаљиву причу, знатно наративно редукованија и сажетија. У њој се саопштава само најнужније, без фабулирања, дигресија и коментара. Крај анегдоте је одсечан, јер је на њему и тежиште приповедања” (Златковић 2007: 15). Марија Мандић анализира фолклорну анегдоту као жанр између мемората и фабулата (Илић 2007), док Златковић (2007: 14) и Самарџија (2011: 240) примећују везу са причањима из живота. Томислав Цветковић, који се бавио шаљивим приповеткама Вука Караџића и Вука Врчевића, сматра да шаљива приповетка може истовремено бити и анегдота када се у њој препознаје непосредно искуство (1988: 139).

У Арне–Томпсоновом индексу приповедних типова шаљива прича и анегдота чине заједничку категорију, док Сикала такође, у складу са праксом Финског архива, шаљиву причу и анегдоту ставља у једну категорију (заједно са пародијом бајке). Андрејев у руском индексу типова има категорију анегдота. Код Јолеса постоји категорија вица, чије је схватање знатно шире од уобичајеног и односи се на тип духовне заокупљености (Jolles 1969). У једној енциклопедији фолклора такође се истиче немогућност раздвајања анегдоте од сродних жанрова, везаност за особе из јавног живота или друштвене групе, као и да се обично завршавају поентом (Green 1997: 17–18), док се у другој истиче веза са познатим личностима, блискост са другим жанровима (посебно шванком), једноепизодичност, дијалошка форма, поента (ЕМ 1977: 528–541). Анегдота је дефинисана врста хумористичког предања локалног карактера код Дорсона (Dorson 1972), Бејкера (Baker 1982: 11–23) и Брунванда (Brunvand 1986: 173–76), како је примећено у Cashman 400. Тараненко предлаже да се анегдота дефинише као кратка забавна дидактичка прича са поентом, заснована на чињеницама из живота историјских личности или обичних људи (2020).

У антрополошкој литератури Гордана Љубоја користи термин „шала” као кровни појам који подразумева конкретне жанрове – кратку шаљиву причу, анегдоту и виц (2001), док Весна Трифуновић дефинише шалу као врсту говорног чина (Trifunović 2011). У преводу Фројдове психоаналитичке студије *Der Witz und seine Beziehung zum Unbewußten* користи се појам досетка (Frojd 1976). Увођење категорија шале, досетке и вица додатно компликује питање терминологије прозних хумористичких жанрова, које је код различитих аутора схваћено на различите начине и показује да истраживања на пољу класификације не доводе до коначних одговора, већ су често експлоративне природе (Ben-Amos 1976: ix).

У америчкој фолклористици дуго је била заступљена подела прозе на мит, легенду и приповетку, која има бескрајан број поджанрова (Oring 1986: 123–124; Baskom 1987). Последњих деценија термин (фолклорни) наратив махом је заменио устаљени термин народна приповетка због своје стабилности са једне и флексибилности са друге стране (Harris 1995: 512). Дефинишући народну приповетку, Оринг као један од њених главних квалитета издваја фикционалност. Имајући у виду особине грађе коју је Божовић записао, термин наратив показао се као адекватнији. С обзиром на то да је реч о веома обимној грађи, биће издвојени примери који су репрезентативни за збирку као целину.

У наративима које је записао Крста Божовић „поента”, која се често издваја као важно обележје анегдоте, често изостаје. Оно што Божовићеве записе приближава анегдоти је пре свега шаљиви карактер, краткоћа, односно једноепизодичност, згуснутост и рудиментарност приповедања. Међутим, његове записе тешко је жанровски дефинисати јер се у њима с једне стране огледа склоност анегдоте да се приближава сродним хумористичким жанровима, а са друге, због тога што „ни у једном другом случају бележења и штампања умотворина није толико наглашена ауторска перспектива као при стилизацији усмене анегдоте” (Самарџија 2011: 241).

Божовићеве записи су кратки и имају локалну црту, која не проистиче из тога што говоре о конкретним људима и догађајима, већ скицирају шаљиве догађаје из свакодневног живота заједнице, који углавном нису достигли ниво универзалности шаљиве приповетке, иако често „апсорбују интернационалне мотиве” (Самарџија 2011: 239). Нпр. описује се како се у време Великог поста мештани подсмевају комшији који са попом скупља јаја:

13) Носио попу јајца

Свети поп водицу по селу у В. Посте, и, по обичају, даје му се у сваком дому по 2–5 јаја (стид је за домаћина, да се даде само једно). Уз попа иде обично његов слуга или клисар и носи у котарици сакупљена јаја. Кад се они не десе, онда котарицу са јајима носи по који сељак од парохијана, и то нерадо, јер га после другови узму за подсмех: „Чујте, људи, овај носио попу јајца” (у преносном смислу значи: носио попу м.да⁴), те се дотични збиља љути). (АСАНУ–ЕЗ–221–13⁵)

Овде и нема правог догађаја, већ се описују смешне ситуације, понекад засноване на игри речима, нпр. човек рекао „наздравље” другом, који је излазио из нужника – овај му узвратио са „извол’те” (АСАНУ–ЕЗ–221–8); Грујица поздравио Новака преко Марка, овај узвратио поздрав на исти начин (АСАНУ–ЕЗ–221–9) или професор обећао жени да више неће заборављати ствари, а на железничкој станици му остао кишобран (АСАНУ–ЕЗ–221–126); како је лопов рекао домаћину да га ухвати за полни орган кад је домаћин послао пса на њега (АСАНУ–ЕЗ–234–22); како је жена пожелела да се мужу осуше руке јер је бије („Човек, трљајући руке убрусом, вели: ’чекај! Сад ћу; док ми се осуше руке!’ На то жена из куће прогунђа: ’Камо лепа срећа, да хоће!’” – АСАНУ–ЕЗ–234–183); како је човек убио крмачу претварајући се да гађа свраку (АСАНУ–ЕЗ–234–192); како је човек окривио жену да је лоше везала врећу (АСАНУ–ЕЗ–234–195); да је дете тражило „јебјебије” уместо леблебије (АСАНУ–ЕЗ–234–265). Понекад догађај постоји, али је недовољно занимљив или смешан и у том смислу нема приповедни потенцијал, што уз Божовићев недостатак талената за стилизацију ствара утисак да сакупљач није извршио селекцију грађе, већ да је заиста записивао све што је чуо, као што је Тихомир Ђорђевић приметио.

⁴ Скраћење је наведено према изворнику.

⁵ Последњи број односи се на број приповетке у збирци, а не број странице у архивској грађи.

Запис о човеку који се опкладио да може сат времена мрдати кажипрстом без паузе не може се одредити као шаљива приповетка, али са друге стране нема праве конкретизације и локализације као у анегдоти.

277) Мрдао прстом без одморка

Два се човека опкладе у осам лепиња, да један за читав сахат без одморка мрда кажипрстом. Дотични започне посао, а ради контроле били су присутни неки људи и противник, који се је кладио. Кад овај опази, да је златан део времена протекао у мрдању, побоји се да не изгуби, па ступи у неки разговор са дружином. Онај што мрда, заборави се, послушне шта се говори, престане са мрдањем и – изгуби опкладу. Није било претходне угодбе, да не сме нико ништа говорити, док онај мрда прстом. (АСАНУ–ЕЗ–221–277)

Понегде акценат није на догађају, већ на реакцији на догађај, обично задириковању (задириковање попа којег је шутнуло ждребе (АСАНУ–ЕЗ–221–10), задириковање попа који продаје кобилу (АСАНУ–ЕЗ–221–11), задириковање парохијана који попу носи корпу са јајима (АСАНУ–ЕЗ–221–13)). Комички ефекат умањује сакупљачева потреба да истакне поенту објашњењем у загради, нпр. у запису у ком жени пред Ускрс умре муж Божовић бележи „У том се заборави па рекне: „Куку мени мој човече, таман дотера до јаја, па умре” (значи, таман доживе до Ускрса, кад се једу јаја, па умре)” (АСАНУ–ЕЗ–221–19).

10) Храмао поп

Храмље поп полако путем. Сретне га неки досетљивко, па пита: „Што храмаш, попе?” – „Ама ударило ме ждребе” – тврди поп, а шаљивко додаје: „ударило те, но шта. И по себи се зна, да свако дете брани своју мајку”. (Значи хтео си да ј...ш кобилу, а ждребе није дало). (АСАНУ–ЕЗ–221–10)

Приче у којима нема правог догађаја, већ подругивања и задириковања, често опсценог карактера су посебно у збирци бр. 234 означене глаголима „товарити” (АСАНУ–ЕЗ–234–2), „доскочити” (АСАНУ–ЕЗ–234–7), „подвалити” (АСАНУ–ЕЗ–234–79, АСАНУ–ЕЗ–234–95, АСАНУ–ЕЗ–234–102, АСАНУ–ЕЗ–234–174, АСАНУ–ЕЗ–234–209, АСАНУ–ЕЗ–234–231) „нагрдити” (АСАНУ–ЕЗ–234–103, АСАНУ–ЕЗ–234–105), „наружити” (АСАНУ–ЕЗ–234–116) или „насадити” (АСАНУ–ЕЗ–234–6, АСАНУ–ЕЗ–234–72, АСАНУ–ЕЗ–234–97, АСАНУ–ЕЗ–234–119, АСАНУ–ЕЗ–234–120, АСАНУ–ЕЗ–234–121, АСАНУ–ЕЗ–234–154, АСАНУ–ЕЗ–234–227) у наслову. Мотивација за бележење оваквих наратива најближа је потреби да се дочара свакодневни живот заједнице. Често је „насађени” припадник вишег слоја, те се овакве шале јављају као нека врста освете подређених (АСАНУ–ЕЗ–234–154 – „Селјак насадио владику”).

У једном од записа Божовић бележи да је забринута жена рекла да јој не преостаје ништа осим да скочи „с вира у брег”, уместо „с брега у вир” (АСАНУ–ЕЗ–221–12), док у другом бележи анегдоте о учитељу крушевачке гимназије којем су се сви подсмевали јер користи неразумљиве речи и појмове

(АСАНУ–ЕЗ–221–434): „Један општински писар питао тог професора, што је дошао, а он вели: 'дошао сам да скицирам земљиште; а ћата ће му: 'аа! Тако што. Ја бих вам саветовао, да одмах идете одавде, јер наш пандур, Радован, има наредбу, да хвата скитнице, само ако их нађе’”. Честа тема су и непријатне ситуације. У запису под насловом „На екскурзији” (АСАНУ–ЕЗ–221–449) приповеда се да је наставник хтео да јагодама изненади колегиницу у коју је био заљубљен, а ђак му подметнуо измет; бр. 399 говори о учитељици која је тражила премештај јер се осрамотила пред ученицима, јер је, испуштајући гасове, рекла да то „пева цревка”; у другом се говори о човеку који је напустио село од срамоте зато што је орао однео кокошку са пилићима док их је чувао, а теле погинуло („Доцније причао, како су га те недаће отерале да буде – срећан човек, богат и виђен мајстор у вароши”) (АСАНУ–ЕЗ–221–137). Сакупљач бележи и како је човек у механи испричао да су му се гуске случајно напиле и сутрадан вратиле трезне (АСАНУ–ЕЗ–221–377), а затим коментарише да му је већина слушаалаца поверовала, дајући наговештај контекста приповедања, али поново не даје имена актера и друге податке, реалије или реторичка средства које би приближиле запис анегдоти. Ипак, овакви примери рефлектују локални карактер збирки, јер се посредно може закључити да је реч о причама које имају основу у стварности (нпр. анегдотама из школског живота које је сакупљач могао чути у средини у којој је радио), односно о ексцесима који се препричавају у локалној заједници. Међутим, секундарна текстуализација Божовићевих записа изоставља конкретне информације о локалним спадалима и усмерава фокус на оно што се догодило или оно што је неко рекао. Приповетке су записане као да преносе истините смешне догађаје, али је приликом преласка наратива у писану форму дошло до њиховог уопштавања. Јунаци ових наратива одређени су као „шаљивко”, „неки шаљивџија”, „неки ђаволан” и сл., док ће само повремено бити поменуто да је приповедач (именован као неки Ера) мислио да ће одбегла кобила проћи поред поп Маркове куће (АСАНУ–ЕЗ–221–16); да се догађај десио у селу Каљин у Старој Србији, али ће се актери именовати као Србин и Турчин (АСАНУ–ЕЗ–221–29); како је „Неки поп Гаја био (...) добро познат у околини са своје тупавости и неспретности” (АСАНУ–ЕЗ–221–87); како је „Пандур Јоксим ручао код механџије, Грка” (АСАНУ–ЕЗ–221–124); „Стеван, трговац, био је познат у вароши, као 'Стеван Шашави'” (АСАНУ–ЕЗ–221–403) или како је „Неки надрикњига, поп Стеван Јањушевић, био на извесној парохији у уживком крају” (АСАНУ–ЕЗ–221–394).⁶ Наративи су с једне стране недовољно развијени и универзални да би се класификовали као шаљиве/хумористичке приповетке, а са друге недовољно конкретизовани да би се одредили као анегдоте. Због тога се оне не могу одредити као анегдоте у ужем смислу, али се може приметити њихов „анегдотски карактер”, који су истакли проучаваоци који су имали увид у ову грађу.⁷ Још један жанр,

⁶ Анегдоте о локалним ликовима/личностима (енгл. local character anecdotes) последњих деценија привлаче пажњу истраживача (Stahl 1975; Tye 1989; Cashman 2008; Borland 2022).

⁷ У збиркама су забележене и анегдоте о историјским личностима, попут Љубомира Ненадовића (АСАНУ–ЕЗ–221–5, АСАНУ–ЕЗ–221–6, АСАНУ–ЕЗ–221–370, АСАНУ–ЕЗ–221–412), Милоша

близак анегдоти, којем су ови наративи блиски јесу причања из живота, чије се одлике називају у концепцији збирке, услед сакупљачеве тежње да да предност документарности у односу на фикционалност (в. Bošković-Stulli 1985), те би се они могли назвати хумористичким наративима локалног карактера.

Приређујући збирку *Српске народне приповијетке понајвише кратке и шаливе* Вука Врчевића, Стојан Новаковић отворио је питање „књижевних” приповедака, о чему је већ писано (Радуловић 2011), међутим он у предговору насловљеном „О овој књизи” помиње још једну категорију приповедака, за које констатује да су потекле из стварног живота:

Г. скупилац овдје већ ређа у врсту народних прича двије, за које сам каже, да су потекле непосредно из живота. Тако је на стр. 8 прича под бр. 16. „Убила жена мужа,” која управо не би могла ни доћи међу народне приче. Више вриједи она под бр. 153 на стр. 69. „Залуду као Петроније на Брајићима.” У осталом нема сумње да је то пут којим је постала већина ових прича, или да је много пута догађај на живота био сјеме, из којег би се касније развила прича... То се може видјети без икаква особита доказивања. Много пута би обични забавни догађаји или досјетке које се сваки час сусрећу у животу, били зачетак и извор приче, те би отуда поникле многе варијације, које се и у овој врсти народних умотворина гранају онако исто као и у осталима (...) Приче које су постале понајвише од истинита догађаја или од неке досјетке приликом каква случаја у животу, нијесу онако лијепе као оне којима се хоће да изнесе на видјело, да исмије, или да на шалу тури читав сталеж какав. (Новаковић 1868: б. п.)

Иако овакве врсте наратива нису системски бележене у збиркама приповедака у 19. веку и првој половини 20. века, Врчевићева збирка, па и грађа Вука Карацића објављена махом у *Рјечнику*, показује да су овакве форме биле распрострањене, док их Новаковићев коментар легитимизује у контексту тадашњих концепција прикупљања фолклора.

Бенгт Холбек користи термин породична анегдота да означи низ наратива у живом сећању унутар породичног круга, наглашавајући да дефиницију не треба узимати категорички. Блиске наративима о личном искуству, оне се не преносе, немају поенту нити заокружену наративну структуру. Обично описују ситуацију у којој је неко урадио нешто карактеристично, интересантно или забавно. Као такве, оне нису традиционалне, тј. не преносе се осим ако развију наративне квалитете. То имплицира, сматра Холбек, да оне нису фолклор, чак ни у најширем смислу, али их сврстава у категорију причања (1990: 103). У контексту Холбекових констатација поставља се питање да ли су ови наративи имали значај за заједницу. Иако конкретни догађаји које је Божовић забележио вероватно нису доживели преношење унутар групе, они јесу показатељ континуитета одређеног типа

(АСАНУ–ЕЗ–221–23, АСАНУ–ЕЗ–221–129, АСАНУ–ЕЗ–221–190, АСАНУ–ЕЗ–221–360, АСАНУ–ЕЗ–221–364, АСАНУ–ЕЗ–221–423) и Михаила Обреновића (АСАНУ–ЕЗ–221–415, АСАНУ–ЕЗ–221–441, АСАНУ–ЕЗ–221–499) или кнеза/краља Николе (АСАНУ–ЕЗ–234–68, АСАНУ–ЕЗ–234–115, АСАНУ–ЕЗ–234–141, АСАНУ–ЕЗ–234–142, АСАНУ–ЕЗ–234–145, АСАНУ–ЕЗ–234–161, АСАНУ–ЕЗ–234–162, АСАНУ–ЕЗ–234–163, АСАНУ–ЕЗ–234–175, АСАНУ–ЕЗ–234–179), које неће бити тема овог рада јер нису жанровски проблематичне.

причања према којем је постојао афинитет на терену Крушевачке жупе, што показују савремена теренска истраживања Ане Миљинковић (Савић 2017; Миљинковић 2022). Оне нису нужно морале бити носиоци неких културних, моралних, социјалних, па чак ни личних вредности, али јесу имале функцију у зближавању чланова заједнице кроз заједнички смех, односно дељење искустава.

Највећи број записа Крсте Божовића није могуће класификовати према АаTh индексу, иако су шаљива приповетка и анегдота међу виталнијим прозним фолклорним жанровима (Oring 1986: 130). Тек неколико хумористичких наратива могу се одредити као варијанте познатих типова шаљивих приповедака нпр. о жени која је мужа правила лудим тако што је бацила рибу у њиву како би он мислио да је изорао (АСАНУ–ЕЗ–221–37, АаTh 1381А), о злој жени (АСАНУ–ЕЗ–221–147, АаTh 1365В), о лењој жени (АСАНУ–ЕЗ–221–163, АаTh 1405; АСАНУ–ЕЗ–221–165, АаTh 1370В*), о глупом диву (АСАНУ–ЕЗ–234–21, АаTh 1051 + 1115), вештом лопову (АСАНУ–ЕЗ–234–27, АаTh 1525Н₂), о вишеструко убијаном лешу (АСАНУ–ЕЗ–234–200, АаTh 1536В) итд. Већина наратива, осим што нису довољно развијени ни структурирани, такође, као што је већ поменуто, нису ни довољно универзални, док други разлог некомпатибилности са индексом лежи у томе што велики број записа спада у домен еротског фолклора, који индекс углавном не препознаје, односно евидентира га само на нивоу констатације да су поједини типови опсценог садржаја⁸ (Dundes 1997: 198). Опсцени мотиви изостају и из индекса мотива, у којем је за њих остављено место Х700–799. Групу Томпсон смешта међу хумористичке мотиве (*Humor Concerning Sex*), чиме се потврђује да је често тешко одвојити еротски и скатолошки фолклор од хумористичких жанрова. Томпсон констатује да ће можда у будућности постати пожељно да се класификују, што имплицира да у том тренутку није било пожељно (Thompson 1957: 514). Његова оцена била је да ови мотиви немају никакву поенту осим опсцености као такве. Легман критикује овакав поглед на опсцене мотиве, истичући да су у поменути индекс, као и у друге који се угледају на њега, укључене групе мотива који немају никакву поенту осим нпр. садизма као таквог. С друге стране, велики број ових мотива инкорпориран је у друге мотиве које јесу препознати у индексу. На који начин ће одређени мотиви бити идентификовани зависи од субјективног приступа особе која врши индексирање, закључује Легман (Legman 1962b: 227–228). Хумористички наративи еротског карактера у Божовићевој збирци најближи су жанру шаљиве приче, иако се таква садржина обично посматра одвојено, у домену еротског фолклора. Идеју да постоји посебна врста фолклора који је сексуалне природе и разликује се од осталих Легман (Legman 1962a: 201) сматра „оптичком илузијом” (односно конструктом, данашњом терминологијом речено). Бројни сакупљачи, почев од Вука Караџића и Вука Врчевића, па и касније сарадника Српске краљевске академије, имали су дилему прикупљања „масних” приповедака. И данас постоји тенденција да се оне посматрају као засебан жанр (в. класификацију

⁸ Међу онима које се могу препознати међу интернационалним типовима налазе се АСАНУ–ЕЗ–221–94 1424, АСАНУ–ЕЗ–234–205, АСАНУ–ЕЗ–234–277 1425, као и АСАНУ–ЕЗ–221–89 1476С.

у Златковић 2017). Опсцене, скарעדне, ласцивне причице у Божовићевој збирци заснивају се на сексуалним алузијама, преварама супружника, ухваћеним љубавницима, изнуђивањем полног односа на превару, али и на инцесту (АСАНУ–ЕЗ–221–6, АСАНУ–ЕЗ–221–68, АСАНУ–ЕЗ–221–118, АСАНУ–ЕЗ–221–307), содомији (АСАНУ–ЕЗ–221–17, АСАНУ–ЕЗ–221–55, АСАНУ–ЕЗ–221–107, АСАНУ–ЕЗ–221–239, АСАНУ–ЕЗ–221–457, АСАНУ–ЕЗ–221–476), зоофилији (АСАНУ–ЕЗ–221–12, АСАНУ–ЕЗ–221–16, АСАНУ–ЕЗ–221–60, АСАНУ–ЕЗ–221–117, АСАНУ–ЕЗ–221–120). И у збирци бр. 234 приповетке о неморалним поповима (АСАНУ–ЕЗ–234–92, АСАНУ–ЕЗ–234–111, АСАНУ–ЕЗ–234–200, АСАНУ–ЕЗ–234–225, АСАНУ–ЕЗ–234–239, АСАНУ–ЕЗ–234–242, АСАНУ–ЕЗ–234–278), настраним калуђерима (АСАНУ–ЕЗ–234–54, АСАНУ–ЕЗ–234–74, АСАНУ–ЕЗ–234–93, АСАНУ–ЕЗ–234–94, АСАНУ–ЕЗ–234–187), похотљивим женама (АСАНУ–ЕЗ–234–4, АСАНУ–ЕЗ–234–26, АСАНУ–ЕЗ–234–48, АСАНУ–ЕЗ–234–50, АСАНУ–ЕЗ–234–71, АСАНУ–ЕЗ–234–136, АСАНУ–ЕЗ–234–186, АСАНУ–ЕЗ–234–201, АСАНУ–ЕЗ–234–202), обљубама на превару (обећање жени да ће добити овце – АСАНУ–ЕЗ–234–20; односно зеца – АСАНУ–ЕЗ–234–228; да ће спречити врућину – АСАНУ–ЕЗ–234–23; због Божје наредбе – АСАНУ–ЕЗ–234–30; да би избегли смрт од чуме – АСАНУ–ЕЗ–234–205; бајањем против вукова – АСАНУ–ЕЗ–234–277). Хумор се углавном базира на комедији ситуације (муж жени држи свећу док га вара) или нескладу између друштвене улоге (попа, снајке, свекра) и понашања. Када жена даје полни орган на поклон манастиру јер нема ништа друго, критикује се узимање од сиромашних, раскалашност црквених лица и пародира се благослов због примљеног дара, уз констатацију да је Бог задовољан овим даривањем, односно тиме што ће калуђер општити са парохијанком. Опсцене приповетке углавном демаскирају социјалне и породичне односе, тј. односе моћи и потчињености. У њима се слуга свети газди или сељак представницима власти или виших слојева (АСАНУ–ЕЗ–221–115, АСАНУ–ЕЗ–221–120, АСАНУ–ЕЗ–221–401); у једној причи ђак се свети калуђеру:

Калуђер ишао по писанији заједно са новим, још невичним манастирским ђаком. На једном конаку окупиле га оне, да се ј...у узајамно; но ђак одсудно одбије. Мало помало увери га калуђер, како то треба да буде, како је он тако радио и са другим манастирским ђацима и како би га он иначе истерао из манастира. Ђак попусти и калуђер га од...бе, па рекне; „хајде сад ти мене”; но ђак није хтео. Тако се то понављало много пута. (АСАНУ–ЕЗ–221–55)

Догађај у шаљивој еротској причи може изостати, а хумор се заснива на алузивном коментару: „Гурну ми га учитељ” (АСАНУ–ЕЗ–221–3); жена жали што јој је муж умро пред Ускрс јер је таман „дотерао до јаја” (АСАНУ–ЕЗ–221–19); „Испала јој бритва” (АСАНУ–ЕЗ–221–194) – зет јој рекао да пази да јој не испадне нешто друго; „Двосмислено нарицање за мужем” (АСАНУ–ЕЗ–221–201) – човек ископао две велике рупе да их пуни шљивама, па умро, а жена нарицала што нема више ко да пуни рупе;

„Непажљива гошћа” (АСАНУ–ЕЗ–221–326) – рекла гостионичару да каже оном свом „у гаћама” да је не дира, а мислила је на слугу; „Непажљива механџика” (АСАНУ–ЕЗ–221–327) – рекла да јој се од свих мајмуна највише допада онај у гаћама (један је имао црвене панталоне).

34) Свака реч има свој реп

Умро муж једној жени, па се окупили из суседства многи мушки и женске, те изјављују сажаљење и теше је. Она изнајпре кука и плаче, па узме дете у наручје и сажаљиво каже: „ова моја чупавица није узела ништа у уста, откако је покојник умро”! (АСАНУ–ЕЗ–234–34)

47) Кака за господина

У време поста дође неки варошанин код сељака на ручак. За њега домаћица спрема мрсно јело, а око ње се врзе њено дете и тражи да једе. На то ће му мајка рећи: „ћути; немој ово да тражиш благо нани; ово је кака (го..о, погано, јер је пост); ово је за онога госта, што је дошао”. (АСАНУ–ЕЗ–234–47)

Још једна категорија хумористичких наратива која се јавља у Божовићевим збиркама јесу пародије уобичајених жанрова. Док се у другим збиркама најчешће забележене пародије на бајку, овде предмет пародије може бити и легендарна прича или прича о животињама. Опсцена приповетка има почетак сличан легендама о Светом Сави као осветољубивом божанству: „Копао човек кукуруз, а наиђе Св. Сава и упита шта ради. Онај одговори за инат ’копам кур..ве’. Буде то криво Св. Сави, па прокуне: ’да Бог да ти друго ништа и не родило, него кур...ви’”. (АСАНУ–ЕЗ–221–239). Међутим, Св. Сава након овог „сукоба” помаже јунаку да нађе купце за свој „усев” – богате госпође: „Онда му нареди, те оне кур..ве натовари на кола и крене у варош да прода. ’Долазиће, вели, разне госпође и питаће те шта продајеш, а ти реци ђевлије. Продаваћеш их по: 50, 100 па и 1.000 дин., према дужини и дебљини’”. Етиолошко предање о томе зашто жена нема браду шаљивог је и скаредног карактера: Бог јој је рекао да намаже блато да би јој као и Адаму израсла брада, али она се случајно почешала између ногу (АСАНУ–ЕЗ–221–467).

Приповетка АСАНУ–ЕЗ–221–107 почиње као верижна прича о животињама, међутим чланови дружине су обојак, петао и мушки полни орган. Како приповедање одмиче последњи члан дружине се више не помиње, те Божовић описује контекст приповедања овог наратива.

107) Обојак, петао и к..ац жале се на судбину

Крену се у хајдуке: обојак, петао и к..ац. Сретне их човек и упита: „куда тако”? – „Ми у хајдуке”. – А зашто”? – Обојак рекне: „ја бегам за то што ме газда поваздан гази у опанку, увече ме свали у пепео, а изјутра ме ломи и бије кукачем”. Петао вели: „имао сам деветоро браће, но су све поклани о празницима, када газди долазе гости; па та судбина и мене чека”. А к..ац ће рећи: „поваздан ме газда премеће с бутине на бутину, а увече ме завуче у смрдљиву рупу (п..ку), те ми се згади, па бљујем”. – У том разговору испадне

однекуда лисица; а петао као без душе прне на грану и обојак побегне под ногу онога човека, што их је срео.

Неко, а махом онај ко је у дружини несмотрен и непажљив повиче сад у овој причи: „а шта је било са к...цем”. Приповедач га је баш ту и прешао, па ће рећи: „он је замакао теби у д...е”; те дружина удари у смех. (АСАНУ–ЕЗ–221–107)

Један број приповедака подсећа на типове приповедака о сулудим радњама будаластих људи. Иако не постоје у индексу типова, ови записи почивају на истој основи: о човеку који је хтео да баци прљаве чаше и купи нове јер није знао да може да их опере (АСАНУ–ЕЗ–221–46), о Ерама које нису знале чему служи свећа (АСАНУ–ЕЗ–221–83), о невести која није знала како се облаче димије (АСАНУ–ЕЗ–221–374). Приповетка о човеку који је садио со (АСАНУ–ЕЗ–221–284), која спада у интернационално распрострањен тип, наставља се на неочекиван начин: со израсте, али када оде да је бере, змија му одгризе језик. Удружи се са змијом и договоре се да гађају пушком све што падне на њих. Човек разнесе себи колено. Локалну црту откривају приповетке о глупости Сиринићана (АСАНУ–ЕЗ–221–371, АСАНУ–ЕЗ–221–372, АСАНУ–ЕЗ–221–373), али и универзалност, јер се наративи о глупости (непознавање и неразумевање свакодневних предмета и појава) везују за одређену групу људи према њиховом пореклу код свих народа, што је карактеристика шаливих приповедака уопште.

„Будалести” поступци приписују се како народима тако и становницима одређених поднебља Бугарима (АСАНУ–ЕЗ–234–30), Ужичанима (АСАНУ–ЕЗ–234–89, АСАНУ–ЕЗ–234–90), Црногорцима (АСАНУ–ЕЗ–234–158, АСАНУ–ЕЗ–234–161), Сиринићанима (АСАНУ–ЕЗ–234–164, АСАНУ–ЕЗ–234–165, АСАНУ–ЕЗ–234–214), Крагујевчанима (АСАНУ–ЕЗ–234–194), Турцима (АСАНУ–ЕЗ–234–197). Као разлог незнања понекад се наводи изолација, удаљеност одређених крајева (планински, Црногорци, Ужичани): „Увучени у гудуре и висине планинске, удаљени од обична саобраћаја са осталим светом, Ужичани задуго нису знали, да постоје кола на свету” (АСАНУ–ЕЗ–234–89). Божовић бележи и песмицу подругливог карактера:

У планинским крајевима има случајева, где женска чељад, седећи крај ватре, подигну предњу полу хаљина толико, да им се са противне стране огњишта рахат види п..ка. покаткада се пређе толико у немарност, да дотична зна, како то гледају друга чељад, па – ништа. Такав немар и ружан обичај народ исмева овако:

„Греј се п.ко, нема нико,
Само свекар и свекрва,
И Милојко и Радојко,
И Милисав и Радисав!” (АСАНУ–ЕЗ–221–220)

С једне стране ова песмица открива морал еротског фолклора – његова улога није само унижавање, демаскирање социјалних улога, слављење култа плодности, чиста сексуализација или профанизација, већ може

имати васпитни карактер и указивати на неприхватљиве моделе понашања, односно осуђивати их, те има корективну функцију. Чињеница да се овакви поступци приписују „планинцима”, заједно уз друге приповетке у збирци који их описују као глупе, још једном указује на локалне црте приповедања. Забележене су и шаљиве приповетке о Ери, који је представљен као домишљат (АСАНУ–ЕЗ–234–150, АСАНУ–ЕЗ–234–197, АСАНУ–ЕЗ–234–209, АСАНУ–ЕЗ–234–227, АСАНУ–ЕЗ–234–230, АСАНУ–ЕЗ–234–231), што је и карактеристично за жанр.

371) Нису знали шта је лубеница

Сиринић је једна жупа између Косова и Призрена. По некоме реду и разлогу околни крајеви сматрају Сириничане као тупе и глупе људе, као што се у нас, у Србији, сматрају Бугари и Шопови.

Путовали Сириничани, па нашли лубеницу, окупили се око ње и стали се чудити и питати, шта оно може бити. Неко рекне и сви се сагласе, да је јаје од камиле. Опколе је и сви притисну шакама, да је загреју, да им излеже камилче. У неко време утрну им руке, те сви у исти мах подигну, да одморе; и, како је било у страни, лубеница се раскотрља, удари у неки жбун, из кола истрчи зец и ухвати тутањ. „Промућурни” Сиринчани повичу: „ено; испили се камилче”. (АСАНУ–ЕЗ–221–371)

29) Бугари не познају траг од саоница

Отишао Србин са саоницама у дрво, а за њим наиђу два Бугарина, па се ишчуђавају, од чега може бити онај траг, што се од саоница познаје по снегу. Један рекне: „ај си (хајде) идемо код баја домишљана; он си што ва си је тај”! кад га доведу, домишљан, као свака мудра и досетљива глава (камен да га бије) каже: „ај, бреее! Тај ли не знајете? Тај си је рак препрцал (прешао) из овија поток те у тија том отишал”! (АСАНУ–ЕЗ–234–29)

Велику групу у збирци АСАНУ–ЕЗ–234 наратива чине приче о Црногорцима⁹, који су представљени као хвалисави („Три Црногорца изађу пред кнеза Николу и стану се хвалити својим ратним заслугама” – АСАНУ–ЕЗ–234–68), лењи („Сиротна и кршевита Црна Гора ретко роди толико, да захрани своје становнике; с тога братска руска рука указује помоћи, а нарочито у жити” – АСАНУ–ЕЗ–234–69) и глупи („Црногорац причешћен паприком” – АСАНУ–ЕЗ–234–139, „Морачани љубили бабу у дупе” – АСАНУ–ЕЗ–234–158, „Кучи љубили мачку као свеца” – АСАНУ–ЕЗ–234–161).

Како примећује Карина Коски, приступ жанру као пракси, који је примењиван у истраживањима Бахтина (Bahtin 1980), Бригса и Баумана (Briggs, Bauman 1992) и Сикале (Siikala 2000), категорију жанра посматра као локални модел за стратегије дискурса, што значи да се различити модели јављају у различитим облицима у зависности од контекста. Она каже да, за

⁹ Александар Белић у реферату о гусларским песмама пише да су песме локалне, а да оне за које није тако назначено потичу од „дошљака”, нарочито из Црне Горе и Херцеговине (АСАНУ–ЕЗ–375–6–8). Вероватно је да су приповедачи ових приповедака били из истих крајева.

разлику од лингвистичке концепције прозних жанрова, приступ жанру као пракси делује флексибилније, те се стратегије дискурса говорника узимају као жанрови, док се жанр који функционише на вишем нивоу апстракције и подразумева све ове форме карактерише као метажанр (Koski 124–130). Аналогно запажањима у којој мери наративна стратегија и контекст утичу на одређење жанра у савременој фолклористици треба посматрати и констатацију Снежане Самарције да „ни у једном другом случају бележења и штампања умотворина није толико наглашена ауторска перспектива као при стилизацији усмене анегдоте” (2011: 241), с обзиром на то да је реч о архивској грађи, у којој записивач као медијатор има важну улогу у обликовању текста, па самим тим и жанровских карактеристика наратива (в. Младенович Митровић 2022). У овом случају Божовићева стилизација и одабир грађе битно су утицали на карактеристике хумористичких наратива из његове збирке, које одликује фокус на догађајима из локалне заједнице, али без конкретизације, краткоћа записа и изостанак поенте. Са друге стране, његов рад треба посматрати у контексту тадашње филологије, а не савремених фолклористичких захтева и мерила. Сакупљачеви коментари у вези са грађом из преписке коју је водио са Академијом, као и блискост са анегдотом и причањима из живота, упућују на то да је сакупљач желео да грађом забележи не само приповедање краја у којем је живео, већ и документује савремени тренутак и дочара менталитет. Са друге стране, замерке Тихомира Ђорђевића да је сакупљао све што се у народу прича су потпуно на месту и такође су утицале на квалитет грађе. Поред малобројних записа које је могуће јасно одредити као анегдоте или шаљиве приповетке, остали Божовићеви хумористички наративи недовољно су универзални и развијени да би се назвали шаљивом или хумористичком приповетком, а са друге стране недовољно конкретизовани и поентирани да би се назвали анегдотом. Стога се, иако сакупљач није имао такве намере и планове, приближавају се категорији причања.

Цитирана литература

- Бован, Владимир. *Вук Караџић и његови следбеници на Косову и Метохији*. Приштина: Јединство, 1987.
- Вученов, Димитрије. „Народна анегдота и анегдота у приповеткама српских реалиста”. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 6, св. 2 (1976): 5–13.
- Илић, Марија. „Фолклорна анегдота: између индивидуалног и колективног”. *Гласник Етнографског института САНУ*, LIV (1) (2007): 217–232.
- Златковић, Бранко. *Први српски устанак у говору и твору: анегдоте и сродне приповедне врсте усмене књижевности о Првом српском устанку*. Београд, Аранђеловац: Институт за књижевност и уметност, Фонд „Први српски устанак”, 2007.
- Златковић, Иван. *Ка поетици смеха: хумор у српској усменој прози*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2017.
- Латковић, Видо. *Народна књижевност* 1. Београд: Научна књига, 1987.
- Љубоја, Гордана. *Етнички хумор XX века у хумористичкој штампи Србије*. Београд: Етнографски музеј, 2001.

- Милинковић, Ана. „Елементи карневализације у српској шаљивој народној причи и анегдоти”. У: Бранко Златковић и Јелена Јовановић (ур.). *Савремена српска фолклористика 10*. Београд, Топола: Удружење фолклориста Србије, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, Културни центар Топола, 2022: 443–459.
- Милошевић-Ђорђевић, Нада. „О континуитету и променама облика усмене прозе Лесковачког краја”. У: Ђорђевић, Драгутин. *Српске народне приповетке и предања из лесковачке области*. Приредила Нада Милошевић-Ђорђевић. Београд: Српска академија наука и уметности, 1988: 558–598.
- Милошевић-Ђорђевић, Нада. *Од бајке до изреке. Обликовање и облици српске усмене прозе*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2000.
- Младенович Митровић, Марина. „Диалектолог, етнограф, писател: стратегии за вторична текстуализација на народните приказки в Етнографската сбирка на Архива на Србската академия на науките и изкуствата до 1914 година”. *Български фолклор. Списание за фолклористика, етнология, антропология и изкуства* (2022/2): 229–249.
- Николић, Илија. „Еротске народне умотворине из Етнографске збирке Архива САНУ”. *Расковник*, год. 17, бр. 63–66 (1991): 35–64.
- Николић, Илија. *Етнографска збирка Архива САНУ: Преглед рукописне грађе*. Приредиле Јеленка Пандуревић, Славица Гароња Радованац. Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет, 2019.
- Новаковић, Стојан. О овој књизи. *Српске народне приповијетке: онајвише кратке и шаљиве*. Београд: Српско учено друштво, 1868: б. п.
- Пешић, Радмила, Нада Милошевић-Ђорђевић. *Народна књижевност: речник*. Крагујевац, Београд: Лира, Златна земља, 2011.
- Радуловић, Немања. „Врчевићеве књижевне приповетке и проблем дефинисања фолклора”. *Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима*, VI (2011): 67–83.
- Савић, Ана. „Фолклорна анегдота као извор за реконструкцију слике једног времена”. *Фолклористика*, 2/2 (2017): 99–130.
- Самарџија, Снежана. *Облици усмене прозе*. Београд: Службени гласник, 2011.
- Слијепчевић, Перо. „Анегдота као уметничко дело”. *Критички радови Пере Слијепчевића*. Приредио Предраг Протић. Нови Сад: Матица српска, Београд: Институт за књижевност и уметност, 1983: 120–127.
- Тараненко, Лариса Ивановна. „Анекдот: дефиниција, языковые особенности и функциональное назначение”. *Studia Linguistica*, Vol. 17 (2020): 128–137.
- Trifunović, Vesna. „Šala – jedna ne(bitna) humoristička forma”. *Etnoantropološki problemi*, 6/2 (2011): 319–332.
- Цветковић, Томислав. *Шаљива народна приповетка Вука Караџића и Вука Врчевића: (типолошки оглед)*. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада; Сомбор: Народна библиотека „Карло Бијелички”, 1988.
- AaTh – Aarne, Antti, and Stith Thompson. 1961. *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography*. Second revision. Folklore Fellows Communications, no. 184. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Bahtin, Mikhail. *Marksizam i filozofija jezika*. Beograd: Nolit, 1980.
- Baker, Ronald. *Hoosier Folk Legends*. Bloomington: Indiana University Press, 1982.
- Baskom, Viljem. „Oblici folklora: prozne naracije”. *Polja*, br. 340, godina XXXIII (jun 1987): 224–228.
- Ben-Amos, Dan (ed.). „Introduction”. *Folklore Genres*. University of Texas Press, 1976: iv–xlv.
- Borland, Katherine. „Community Belonging in Local Character Anecdotes”. *Narodna umjetnost* 59/1 (2022): 23–37.
- Bošković-Stulli, Maja. „Pričanja o životu (iz problematike suvremenih usmenoknjiževnih vrsta)”. У: М. Šutić (ur.). *Teorijska istraživanja 3, Književni rodovi i vrste – teorija i istorija*, 1. Beograd: Institut za književnost i umetnost, Rad, 1985: 137–164.

- Briggs, Charles, Richard Bauman. „Genre, Intertextuality, and Social Power”. *Journal of Linguistic Anthropology*, 2(2) (1992): 131–172.
- Brunvand, Jan Harold. *The Study of American Folklore*. New York: W. W. Norton & Co, 1986.
- Cashman, Ray. *Storytelling on the Northern Irish Border. Characters and Community*. Bloomington: Indiana University, 2008.
- Cashman, Ray. „Genre as Ideology-Shaping Form. Storytelling and Parading in Northern Ireland”. In: Kaarina Koski and Frog with Ulla Savolainen (eds.). *Genre – Text – Interpretation. Multidisciplinary Perspectives on Folklore and Beyond*. Helsinki: Finnish Literature Society, 2016: 387–402.
- Dorson, Richard. „Legends and Tall Tales”. In: Richard M. Dorson (ed.). *Folklore. Selected Essays*. Bloomington: Indiana University Press, 1972: 159–176.
- Dundes, Alan. „The Motif-Index and the Tale Type Index: A Critique”. *Journal of Folklore Research*, Vol. 34, No. 3 (1997): 195–202.
- EM: *Enzyklopädie des Märchens: Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung*. Bd. 1, [A–Ba]. Herausgegeben von Kurt Ranke ... [et al.]. Berlin; New York: Walter de Gruyter, 1977.
- Green, Thomas A. (ed.). *Folklore: an Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music, and Art*. Bloomsbury Academic, 1997.
- Frojd, Sigmund. *Doseika i njen odnos prema nesvesnom*. Novi Sad: Matica Srpska, 1976.
- Harris, Trudier. Genre. *The Journal of American Folklore*, Vol. 108, No. 430, Common Ground: Keywords for the Study of Expressive Culture (1995): 509–527.
- Holbek, Bengt. „The Family Anecdote: Event and Narrative”. In: Lutz Röhrich & Sabine Wienker-Piepho (eds.). *Storytelling in Contemporary Societies*. Thhbingen: Gunter Narr Verlag, 1990: 103–112.
- Jolles, Andre. *Einfache Formen*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1969.
- Koski, Kaarina. „The Legend Genre and Narrative Registers”. In: Kaarina Koski and Frog with Ulla Savolainen (eds.). *Genre – Text – Interpretation. Multidisciplinary Perspectives on Folklore and Beyond*. Helsinki: Finnish Literature Society, 2016: 113–136.
- Legman, Gershon. „Misconceptions in Erotic Folklore”. *The Journal of American Folklore*, Vol. 75, No. 297, Symposium on Obscenity in Folklore (1962a): 200–208.
- Legman, Gershon. „Toward a Motif-Index of Erotic Humor”. *The Journal of American Folklore*, Vol. 75, No. 297, Symposium on Obscenity in Folklore (1962b): 227–248.
- Mladenović Mitrović, Marina. „The Formation of the Ethnographic Collection of Serbian Academy of Sciences and Arts Archives between Enchantment and Disenchantment”. In: Nemanja Radulović and Smiljana Đorđević Belić (eds.). *Disenchantment, Re-Enchantment and Folklore Genres*. Belgrade: Institute for Literature and Arts, 2021: 89–118.
- Oring, Eliot. „Folk Narratives”. In: E. Oring (ed.). *Folk Groups and Folklore Genres. An Introduction*. Logan: Utah State University Press, 1986: 121–145.
- RKT: *Rečnik književnih termina*. Glavni i odgovorni urednik Dragiša Živković. Beograd: Nolit, 1992.
- Siikala, Anna-Leena. *Interpreting Oral Narrative*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1990.
- Siikala, Anna-Leena. „Variation and Genre as Practice. Strategies for Reproducing Oral History in the Southern Cook Islands”. In: Lauri Honko (ed.). *Thick Corpus, Organic Variation and Textuality in Oral Tradition*. Studia Fennica Folkloristica 7. Helsinki: Finnish Literature Society, 2000: 215–242.
- Stahl, Sandra. „The Local Character Anecdote”. *Genre*, 8 (1975): 283–302.
- Thompson, Stith. *Motif-index of folk-literature* (Vol. 1–6). Bloomington: Indiana University Press, 1955–1957.
- Tye, Diane. „Local Character Anecdotes. A Nova Scotia Case Study”. *Western Folklore*, 48/3 (1989): 181–199.

Извори

АСАНУ–ЕЗ–375 – Преписка Етнографског одбора са сакупљачима

АСАНУ–ЕЗ–221 – *Народне приче понајвише из Жупе, у округу Крушевачком. Прибрао Крста Божовић, учитељ, од 1884. до 1912. год.*

АСАНУ–ЕЗ–234 – *Народне приче понајвише из Крушевачке жупе. Сакупио Крста Божовић, учитељ.*

Marina Mladenović Mitrović

THE PROBLEM OF CLASSIFYING HUMORISTIC NARRATIVES IN THE MANUSCRIPT COLLECTIONS BY KRSTA BOŽOVIĆ

Summary

Krsta Božović was a teacher from Kruševac and an associate of the Serbian Royal Academy, to which he sent 24 collections, including three collections of folktales (ASANU–EZ–210, ASANU–EZ–221, ASANU–EZ–234), containing mostly humorous narratives. Researchers Tihomir Djordjević and Vladimir Bovan defined narratives he recorded as anecdotes, i.e., short stories of an anecdotal character. This paper examines the problem of determining the genre of Božović's records in relation to the accepted terms such as jokes and anecdotes, as well as the question of defining humorous narratives in Serbian and international classification systems. In addition to the fact that it is complicated to classify them within prose genre systems, it is also difficult to determine the types of folktales that narratives recorded by Božović belong to, so the problem of classification is considered in the context of the international tale type index (AaTh/ATU). The issue of the relation between humorous narratives and erotic folklore (which constitutes a large part of Božović's collections) also opens up (noting that its absence from the motif-index and the tale type index has already been subject to criticism).

Keywords: Krsta Božović, Ethnographic collection, SASA Archive, classification of folk tales, classification of folk narratives, joke, anecdote, humorous narratives.

САВРЕМЕНА СРПСКА ФОЛКЛОРИСТИКА XIII

Тематски зборник радова

Издавачи

Удружење фолклориста Србије, Београд
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, Београд
Центар за културу „Вук Караџић”, Лозница
Научно-образовно културни центар „Вук Караџић”, Тршић

За издаваче

Данијела Поповић Николић
Александар Јерков
Снежана Нешковић Симић
Александра Пурић

Лектура и коректура

Данијела Лекић

Превод резимеа на енглески језик

Данијела Лекић

Припрема за штампу

Матеа Милошевић

Штампа

„Графтек” д. о. о., Београд

Тираж

300 примерака

Београд – Лозница – Тршић 2024

На корицама

предња корица: Амблем Удружења фолклориста Србије,

Ernst Haeckel, *Anthropogenie*, 1874.

задња корица: пиротски ћилим, Wikimedia common

СР - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

398(082)
82.09(082)

САВРЕМЕНА српска фолклористика 13 : тематски зборник радова / уредници Данијела Поповић Николић, Немања Радуловић. - Београд : Удружење фолклориста Србије : Универзитетска библиотека "Светозар Марковић" ; Лозница : Центар за културу "Вук Караџић" ; Тршић : Научно-образовно културни центар "Вук Караџић", 2024 (Београд : Графтек). - 495 стр. : илустр. ; 24 cm

"... Удружење фолклориста Србије реализовало је 2023. године у Тршићу тринаести по реду научни скуп Савремена српска фолклористика (од 29. септембра до 1. октобра)." --> Уводна реч. - Тираж 300. - Стр. 9-10: Уводна реч / Уредништво. - Напомене и библиографске референце уз радове. - Библиографија уз сваки рад. - Резимеи на енгл. или срп. језику.

ISBN 978-86-7301-210-0 (УБСМ)

1. Поповић-Николић, Данијела, 1968- [уредник] [аутор додатног текста] 2. Радуловић, Немања, 1978- [уредник] [аутор додатног текста]
а) Фолклористика -- Зборници б) Књижевност -- Зборници

COBISS.SR-ID 152384265